UITGESPROKEN MONSTERS

Een boekje voor ouders en kinderen met spraak- en taalproblemen.
Enkele recepten om monsters te vangen, te bekijken, en er de baas over te worden.

Jan Verhallen en René Hoeben

COLOFON:

Redactie:
Guus Coenen, Ted Raedts-Thomassen,
Jan Verhallen, Arend Verschoor.

Grafische verzorging en druk:
Target Advertising, Deurne

ISBN:
90-800803-4-9

"Uitgesproken monsters" is een uitgave van de Nederlandse Federatie van Ouders van Slechthorende kinderen en van kinderen met spraak- en taalproblemen in samenwerking met het Centrum voor Auditief en Communicatief beperkten "Sint Marie" te Eindhoven.

Copyright:

FOSS
Postbus 14
3990 DA HOUTEN

Centrum Sint Marie
Castiliëlaan 8
5629 CH EINDHOVEN

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Houten, 2e druk maart 2002

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt dankzij subsidies van:

Het Nationaal Revalidatie Fonds, Bunnik

Nationaal Revalidatie Fonds

De Stichting
Kinderpostzegels
Nederland, Leiden

kinder postzegels

Nederlandse
stichting voor het
gehandicapte kind

nsgk

VOORWOORD FOSS

Ouders van kinderen met ernstige spraak- en taalstoornissen vragen vaak om advies hoe zij thuis het best met hun kind kunnen omgaan. Door de moeilijke communicatie is het gevaar van onbegrip en frustraties levensgroot aanwezig. Voor ouders is het dan ook erg belangrijk dat zij hulp krijgen bij het opvoeden van hun kind. Vragen als "wat kan ik van mijn kind verwachten, hoe kan ik de taalontwikkeling stimuleren, wat gaat er om in het hoofd van mijn kind, doe ik het als ouder wel goed, komen dagelijks terug", maar blijven vaak onbeantwoord.

Hoewel er meer aandacht komt voor kinderen met spraak- en taalstoornissen, wordt de problematiek van deze groep nog steeds onvoldoende onderkend. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat ouders maar heel beperkt aanspraak kunnen maken op professionele ondersteuning in de thuissituatie. Gezinsbegeleiding wordt aan ouders van kinderen met ernstige spraak- en taalstoornissen in de regel niet gegeven en zij zullen dus vooraf zelf op zoek moeten gaan naar de benodigde informatie.

De oudervereniging FOSS heeft het initiatief genomen voor dit boek om ouders te helpen bij de problematiek die bij deze kinderen veel voorkomt, namelijk het niet kunnen uiten van emoties. Met name angstgevoelens, die door kinderen met spraak- en taalstoornissen niet onder woorden gebracht kunnen worden, zijn de oorzaak van onbegrepen gedrag en veel verdriet.

Bij het maken van dit boek heeft de FOSS bijzonder veel steun gekregen van het Centrum voor Auditief en Communicatief beperkten "Sint Marie". Sint Marie heeft eerder een project gedaan, waarbij een aantal intern verblijvende kinderen met ernstige spraak- en taalstoornissen hun emoties en angstgevoelens konden uiten in tekeningen en schilderijen. Dit project, met de naam "Monsters vangen", stond onder professionele begeleiding van de auteurs van dit boek. De FOSS heeft om die reden Sint Marie benaderd met het verzoek mee te willen werken aan een boek waar ouders in de thuissituatie mee kunnen werken. Met "Uitgesproken monsters" krijgen ouders een boek in handen waardoor zij hun kind beter kunnen leren kennen. Andere betrokkenen, familieleden, hulpverleners, leerkrachten, etc. zullen ook veel informatie kunnen ontdekken.

Een woord van dank is hier zeker op zijn plaats voor de inzet van Sint Marie bij de totstandkoming van dit boek. Zonder deze medewerking was het niet gelukt. Eveneens wil ik het Nationaal Revalidatie Fonds en de Stichting Kinderpostzegels zeer bedanken voor de verleende subsidies ten behoeve van dit boek.

Guus Coenen
Voorzitter FOSS

VERANTWOORDING VAN DE ILLUSTRATIES

De schilderijen die in dit boekje zijn afgedrukt werden gemaakt door:

Maarten	Yoshua
Chantal	Niels
Marc	Richard
Iwan	Marvin
Roger	Mathijs
Maribel	David
Hung Way	Tim
Sylvia	Stephan

VOORWOORD SINT MARIE

Taal is een boeiend en veelzijdig fenomeen. Iedereen maakt dagelijks gebruik van taal en wordt dagelijks beïnvloed door taal, echter de meeste mensen zijn zich van veel aspecten van taal maar ten dele bewust. Taal en spraak zijn uiterst belangrijke voertuigen van het denken en ordenen. Ingrijpend zijn de gevolgen van problemen met taal en spraak voor de emotionaliteit. Sint Marie (Centrum voor auditief en communicatief beperkte kinderen) heeft reeds vele jaren hulp geboden aan ouders en kinderen met communicatieve vragen. Vanuit heel Nederland worden onderzoeks- en behandelingsvragen gesteld door ouders en kinderen. Vanuit de ervaring die Sint Marie hierbij heeft gekregen is een expertisecentrum ontwikkeld waar toegepast onderzoek gedaan wordt naar spraak en taal. De resultaten zijn direct bruikbaar voor deskundigen in de praktijk. Sint Marie heeft hiervoor een stuurgroep ter bevordering van onderzoeken op spraak/taal gebied opgericht. In deze stuurgroep zitten naast Prof. L. Verhoeven van de Universiteit Nijmegen en Prof. S. Goorhuis van de Universiteit Groningen ook andere deskundigen uit het land. De FOSS participeert eveneens in deze stuurgroep.

Sint Marie heeft de uitnodiging van de FOSS dan ook graag geaccepteerd om een bijdrage te leveren aan de tot standkoming van dit boekje, geschreven door de heren René Hoeben en Jan Verhallen. Jan Verhallen, vroeger orthopedagoog en nu consulent van Sint Marie, sluit aan bij de behoefte van ieder mensom verhalen beeldend weer te geven. Bij mensen die hiertoe onvoldoende in staat zijn, gaat hij zoeken naar andere vormen om dit alsnog te realiseren. Tekenen en schilderen zijn uitstekende middelen om jezelf uit te drukken en zelf een wereld te scheppen. In deze gedachtegang betrok hij René Hoeben, beeldend kunstenaar. Hij speelde het klaar om kinderen met spraak- en taalproblemen in een andere huid te laten kruipen en letterlijk in een andere wereld te laten stappen. Een wereld, die kinderen zelf creëren, waarin je zelf baas bent. De kinderen waren erg enthousiast over hun reizen in de wereld van de fantasie. Het was een dermate verrassende ingang, dat regisseur Frans Hoeben hierover voor de NCRV een film heeft gemaakt.

Wij vonden het een goed idee om ter gelegenheid van het jubileum van Sint Marie de twee initiators hun ervaringen wat uitvoeriger vast te laten leggen, en hun ervaringen zo te bewerken dat ouders zelf ook enthousiast worden om dit soort activiteiten met hun kind te ondernemen. We zijn Jan Verhallen, René Hoeben en John van Daal die hen als psycholoog van Sint Marie met raad en daad bijstond, dan ook bijzonder dankbaar dat dit project samen met de FOSS tot stand heeft kunnen komen.

Mw. drs. Ted Raedts - Thomassen
Directeur zorg Sint Marie

drs. Geert Derks
algemeen directeur Sint Marie

VERANTWOORDING

"Om een kind goed op te voeden moeten we niet proberen volmaakte ouders te zijn, evenmin moeten we verwachten dat ons kind een volmaakt individu is of wordt. Volmaakt zijn is niet weggelegd voor gewone mensen." Bruno Bettelheim

Een slechte reus valt dood

Ouders zijn niet volmaakt

Meestal zijn ouders gewoon "goede ouders". Goede ouders maken (soms) fouten. Fouten vallen – hoe stom of lastig die ook kunnen zijn –, in het niet bij de talloze keren dat ouders het wèl "goed doen". Ouders en kinderen zijn intens emotioneel bij elkaar betrokken. Ze willen niets anders dan het allerbeste voor elkaar. Toch komt het voor, dat ouders en kinderen elkaar soms niet goed verstaan en begrijpen.

Als er problemen zijn met "verstaan en spreken", is het niet verwonderlijk dat er ook gemakkelijk "misverstaan en misverstand" voorkomt. Soms worden de moeilijkheden bij de opvoeding daardoor extra ingewikkeld. Ouders moeten dan een beroep kunnen doen op, en vragen kunnen stellen aan anderen. Hierbij valt te denken aan de FOSS en aan Centrum Sint Marie, een plaats waar hulp geboden wordt bij de opvoeding van kinderen met spraak- en taalproblemen.

Dit boekje wil vanuit de ervaringen, opgedaan in dit centrum, enkele eenvoudige handreikingen bieden, om samen, ouder(s) en kind, iets spannends te ondernemen, emoties te beleven en te benoemen. Als er door zowel ouders als kinderen plezier beleefd wordt aan inkleuren, tekenen en lezen, heeft dit boekje z'n doel bereikt.

INLEIDING

Ouders maken zich ongerust als er iets in de ontwikkeling van hun kind niet volgens "het boekje" verloopt.

"Hij gaat nog steeds niet staan."
"Zij kan soms wel een uur aan een stuk huilen."

Als ouders ga je dan vragen stellen. "Wat is er aan de hand?" Meestal stellen de raadgevers gerust: "De meeste problemen lossen zich vanzelf op."

Geduld hebben en blijven vertrouwen op de groeikracht van het kind, is inderdaad heilzaam voor ouder en kind. Soms zijn er echter problemen waarvan ouders heel goed aanvoelen, dat geduld en vertrouwen onmogelijk tot een oplossing voeren. Zeker als er sprake is van beperkingen in de ontwikkeling van spraak en taal, voorzien en vrezen de ouders meestal grote problemen. Een bijkomende moeilijkheid is, dat men als ouders met die zorgen en onrust behoorlijk alleen kan staan. "Het kind ziet er immers goed uit." Het gevaar bestaat dat "geduld en vertrouwen" dan echte dooddoeners worden. Tegenwoordig blijven ouders – mondiger geworden – aan de bel trekken, als ze merken dat er zich op het gebied van de spraak- en taalontwikkeling moeilijkheden voordoen.

Huisartsen, consultatiebureau's, kinderartsen en peuterspeelzalen zijn in toenemende mate alert en ook steeds meer deskundig op het gebied van de spraak- en taalontwikkeling. Dat is heel gunstig. Het ontdekken van problemen in de ontwikkeling van spraak en taal in een vroeg stadium is van groot belang.

Hoe eerder hulp kan worden ingeroepen, hoe effectiever die hulp meestal is. Men kan dan meteen gaan oefenen en talloze vragen en zorgen, gevoelens van onrust en onvermogen worden voor de ouders gemakkelijker bespreekbaar.

Overkokende heksensoep

Dikwijls hebben spraak- en taalproblemen bij kinderen ingrijpende gevolgen voor het ontwikkelen van het denken. Taal en spraak zijn namelijk uiterst belangrijke voertuigen van het denken en bij het ordenen. Niet minder ingrijpend zijn de gevolgen van problemen met taal en spraak voor de ontwikkeling van de emotionaliteit. Wat wordt er ongemerkt veel geleerd en vooral ook veel bevestigd en bemind in de eindeloze samenspraakjes tussen ouders en kind. Praten en luisteren in die vroege periode van het leven is een belangrijke bedding waarin de emotionele ontwikkeling verloopt.

"Taalgemis", "hoorpijn", "spraakkramp", sluiten een kind af van deze belangrijke communicatie. Bij spraak- en taalproblemen wordt communiceren voor kinderen en ouders een lastige en moeilijke opgave in plaats van een feest van herkenning en bevestiging.

Een schatkist met kroon, dolken, zwaarden en een gouden beker.

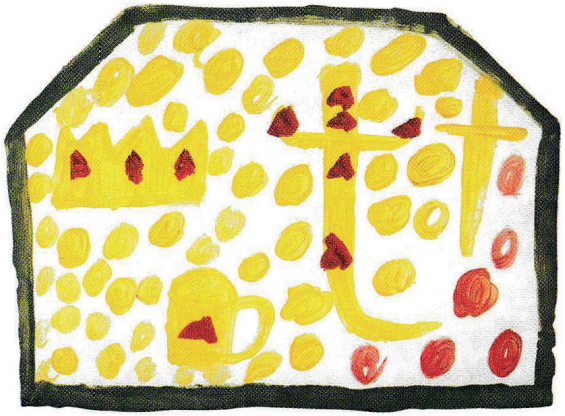

Onzekerheid, ongedurigheid, onmacht en onlust dienen zich al spoedig bij hen aan. Ouders willen het kind zo graag helpen, maar hoe? Gevoelens van schuld en onmacht zijn niet de beste raadgevers bij het opvoedend handelen.

Dikwijls worden schuld en onmacht afgekocht door het geven van veel extra aandacht en vooral ook door het aandragen van geschenkjes. Het omgekeerde van wat de ouders bedoelen zie je nogal eens gebeuren. De vrachten speelgoedjes lossen niets op. Soms lijkt het eerder het tegenovergestelde effect te hebben.

Als ouder kan men daar behoorlijk van in de war raken. "Doen we het wel goed?" Links en rechts staan familie, vrienden en bekenden klaar met een veelheid, vaak haaks op elkaar staande, "goede" raadgevingen.

De onlustgevoelens van het kind en de zorgen, irritaties, teleurstellingen en onmachtgevoelens van de ouders versterken elkaar onbewust en ongewild steeds meer.

Die negatieve elementen zijn als monsters die we nog kennen uit sprookjes en verhalen van vroeger. Monsters zijn gevaarlijk, ze zijn onbereikbaar, groot en overweldigend. Meestal blijven ze wat op de achtergrond, maar op de meest onverwachte momenten en plaatsen kunnen ze zich opeens gaan roeren. Monsters blijven in het donker, ze zijn niet te pakken.

Monster in een berg

Alleen helden en dappere ridders vol zelfvertrouwen en grote moed, durven de strijd met monsters aan. Het is – uit sprookjes in oude verhalen – bekend dat monsters er niet tegen kunnen om in het volle licht te staan. Als ze goed bekeken en juist benoemd worden, schrompelen ze in elkaar. Dan kun je ze pakken, je kunt ze uitlachen en er de baas over worden.

Aan het vechten met en overwinnen van monsters kan het kind ervaren hoe sterk je kunt zijn. Iedereen kan eigenlijk monsters vangen: ieder op zijn eigen manier. Het is wel duidelijk dat het de moeite waard is om samen monsters "aan het licht te brengen". Vormeloze monsters worden dan zichtbaar, benoembaar: het worden dan uitgesproken monsters. Wij zeggen van iets dat het "uitgesproken" is als het volledig duidelijk is.

"Uitgesproken" noemt men iets als men het benoemen kan. Emoties leren uitspreken, vooral negatieve gevoelens, is van levensbelang. Als je dat goed leert, heb je daar altijd profijt van.

Dit kleur- teken- en praatboekje wil een concrete hulp bieden bij het onderkennen en uitspreken van vooral negatieve gevoelens die als monsters in het leven kunnen woekeren.

Voor de nauwkeurige omschrijving van wat onder "spraak- en taalproblemen bij kinderen" moet worden verstaan, verwijzen we naar de zeer aanbevolen publicatie die onder deze titel op initiatief van de FOSS en de BOSK is uitgegeven (bij van Gorcum, Assen 2000). Onder redactie van M. Welle Donker e.a.

Alle informatie, ervaringen, onderzoeksresultaten en inzichten zijn in dit heldere en zeer leesbare boek bij elkaar gebracht.

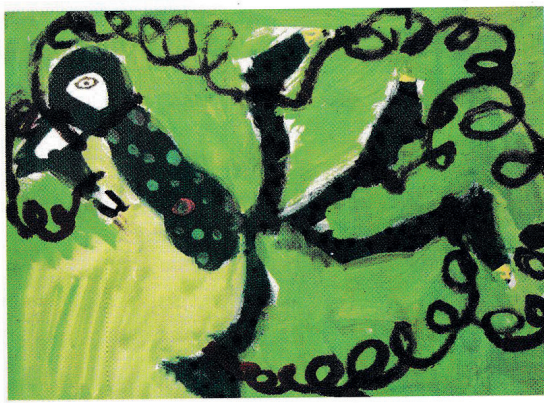

Monster, aan alle poten gebonden

1. NADENKEN OVER TAAL

"Echt arm zijn niet de mensen met weinig guldens (euro's), maar zij, die bijna geen woorden hebben (het is overigens opvallend hoe vaak dat samenvalt)." Piet Grijs

Als je nadenkt over de rol van taal in het leven van een mens val je van de ene verwondering in de andere.

Wat is dat eigenlijk; taal?
Waar komt taal vandaan?
Waarom is er taal? Voor wie is de taal?

Zomaar enkele eenvoudige vragen.
Zoals vaker voorkomt, is het niet gemakkelijk om op die eenvoudige vragen antwoorden te geven. We weten wel ongeveer wat we bedoelen als we het over taal hebben.

Het gaat onder meer over:
- Met elkaar praten; "spreektaal."
- Opschrijven van zaken die we elkaar kunnen mededelen: "geschreven taal."
- Leren van klanken, waarin mensen uit andere landen met elkaar spreken; "vreemde talen."
- Betekenis leren van reeksen handgebaren: "gebarentaal."

Loeroog zonder mond

Bij taal gaat het altijd over communiceren.
Taal is het communicatiemiddel bij uitstek. Door reeksen klanken en reeksen tekens, die op zichzelf niets betekenen, kunnen wij andere mensen deelgenoot maken van onze gedachten, ervaringen en gevoelens.

Een willekeurig voorbeeld:
Heel wat verhalen beginnen met een plaatsbepalende zin. Zo'n zin roept bij mij een beeld op.

"Aan de rand van een groot bos."
Het is ronduit wonderlijk. Enkele klanken, geritsel van zgn. klinkers en medeklinkers, ontstaan door modulaties in stembanden en in de mondholte, toveren mij een beeld voor ogen: groene bomen, een donkere achtergrond, mysterieus licht, groots, ondoordringbaar. Die klanken, dat geraas van de luchtkolom in de luchtweg, heeft helemaal niets te maken met de zgn. werkelijkheid van een bosrand. Nog zomaar een paar zinnen:

"Op de hoek van de straat stond een
friteskraam die elke dag om vijf uur open ging."
Behalve een visueel beeld, bestaat de kans dat deze woorden zelfs een reukbeeld oproepen.

"Toen de vader thuiskwam, was het al donker."
Hier toveren de woorden "vader" en "thuis" een heel specifiek voor ieder persoonlijk beleefbaar beeld. Je eigen vader en eigen ouderlijk huis, komen naar boven.

De beelden die in bovenstaande zinnetjes worden opgeroepen zijn zeker niet voor ieder gelijk.

Wat in woorden wordt opgeroepen, wordt "gekleurd" en is "ingepast" in ieders persoonlijke beleving. Men noemt dat de "subjectieve wereld" van ieder mens. Een jong kind heeft nog weinig gezien en weinig meegemaakt. Een randje bomen langs het kanaal is voor hem al een bosrand.

Langzamerhand, bij het opdoen van steeds meer ervaringen wordt de bosrand groter en algemener. Er groeit iets dat men "objectieve wereld" noemt. Het binden van woorden aan eigen, zeer persoonlijke ervaringen, is in het leven van een kind een buitengewoon belangrijke activiteit. De subjectieve, heel persoonlijke beleving blijft, bij het verwerven van betekenissen, een zeer grote rol spelen.

Om het te houden bij het voorbeeld van "de bosrand", kan men ervan uitgaan dat dit woord door een kind anders gehoord en beleefd wordt dan door iemand die ouder is. Voor een houthakker is de werkelijkheid die door dit woord wordt opgeroepen, anders van inhoud en sfeer, dan voor een natuurliefhebber. Voor een vermoeide wandelaar is de subjectieve invulling van "bosrand" anders dan voor een marathonloper.

Om het nog ingewikkelder te maken: Al die subjectieve posities kan men zelfs wisselend innemen. De houthakker kan ook hardloper, natuurliefhebber en romanticus zijn. Voor hem wisselt dan steeds de subjectieve invulling van dat woord.

Hoe is het mogelijk, dat we bij het horen van het woord "bosrand", toch samen de ervaring hebben dat we ongeveer hetzelfde bedoelen?

- Komt dat omdat we exact hetzelfde zien? Dat is vrijwel onmogelijk.
- Komt dat omdat we door onze ouders en scholen hetzelfde hebben geleerd? Dat lijkt hoogst onwaarschijnlijk.
- Komt het omdat we allemaal dezelfde belangstelling hebben en dezelfde emoties? We weten wel beter.

Er moet iets anders zijn waardoor we elkaar verstaan en begrijpen, als we "bosrand" zeggen. Dat "andere" is de kern van de taal.

Als mensen hebben wij het vermogen om in het woord de concreetheid van de dingen te overstijgen. Alle bosranden kan ik, los van mijn eigen historie en mijn eigen kennis, aanduiden door een algemeen symbool. Een symbool, een teken, verwijst naar iets maar is niet datgene waar het naar verwijst. Het symbool, een teken betekent iets, drukt de werkelijkheid uit maar is niet die werkelijkheid zelf. Het symbool bij uitstek is het woord. Dat wij samen kunnen praten over bv. "bosranden" komt opdat we de concreetheid van de vele bosranden die we in ons leven meegemaakt hebben, achter ons laten, en in symbool brengen onder het woord "bosrand". Alle bosranden, van ons allemaal, vallen daar dan onder.

Vooral door het woord ontkomen we aan de grillige concreetheid, de chaos, de opdringerigheid van de dingen, en komen we elkaar tegen in een ruimte, die onze subjectieve wereld overstijgt.

Hier ligt een opvoedingstaak van de eerste orde: kinderen op weg helpen in die ingewikkelde wereld van betekenissen en woorden.

Vanaf het begin van het leven is er een grote behoefte om met elkaar te communiceren. Die drang zet aan tot het maken van geluiden en geluidjes naar elkaar. Die geluiden zijn signalen op signalen. Die wisselwerking is het fundament van de taal in ieders leven. Signalen worden gaandeweg meer vervangen door symbolen. Woorden, symbolen moeten steeds op hun inhoud getoetst worden. De inhoud moet bij voortduring verrijkt en genuanceerd worden en al te subjectieve trekken steeds opnieuw naar de achtergrond worden verschoven. Dan nòg kan men zich afvragen: is het wel ooit mogelijk "goed verstaan" te worden of "goed te zeggen" wat je eigenlijk bedoelt? Als ik met een woord, een symbool, naar de ander ga, klinkt er dan niet altijd

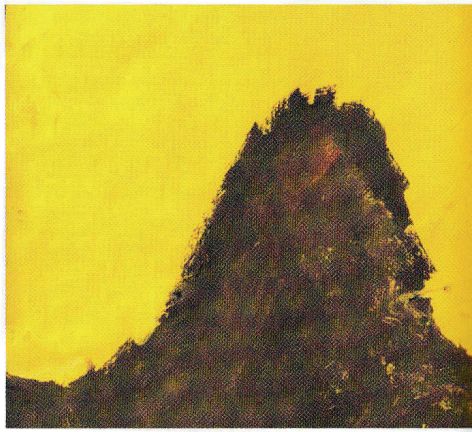

zoveel van mijn eigen subjectieve bestaan in door, dat het welhaast onmogelijk zal zijn, niet misverstaan te worden? Als men om zich heen kijkt en luistert, is het niet te ontkennen dat de kans op misverstanden nogal groot is. Het is dan ook een doorlopend proces van betekenissen ontdekken, ordeningen aanbrengen, leren verstaan en zelf meer verstaanbaar worden. Alleen ouders en anderen die het kind heel nabij zijn en het alle ruimte geven, kunnen zonder dat het kind moedeloos wordt, in dat proces voortdurend de horizon verleggen, correcties aanbrengen en betekenissen verruimen.

Als je dat proces goed bekijkt zie je dat het leren van, en het groeien in een taal, zeer verstandelijk en rationeel is, en tegelijkertijd een buitengewoon indringend en emotioneel gebeuren. Niet voor niets wordt wel eens gezegd dat de diepste emoties bij voorkeur, en soms zelfs niet anders dan in de moedertaal kunnen worden uitgedrukt.

Bij kinderen die moeite hebben met de ontwikkeling van de spraak en taal, ziet men vaak een krampachtig vasthouden aan de weinige woorden die ze ter beschikking hebben. Soms worden woorden niet goed gehoord. Langere woorden en woorden met verschillende betekenissen zijn extra verwarrend. Alles wat men beleeft, bedenkt en voelt moet worden ondergebracht in slechts enkele woorden. "Taalarmoede" is lastiger dan gebrek aan geld.

Vuurspuwende berg

II. NADENKEN OVER HET UITEN VAN EMOTIES

"Een mens zonder verbeelding is nergens." volkswijsheid

Gedachten kun je uiten door woorden.
Als een gedachte niet uitgesproken wordt, heeft er niemand anders dan de denker "weet" van. In het oude verhaal van de zwerftochten van de slimme Odysseus wordt nogal eens melding gemaakt van de keuze die de held maakte om iets al dan niet uit te spreken. Wat plechtig zegt de verteller dan:

Gevaarlijk giftige spinnen

"In zijn hoofd rijpte de gedachte, maar hij hield die achter de haag van zijn tanden". Pas als de gedachte goed genoeg is om meegedeeld te worden, krijgt zij vleugels en kan ze wegvliegen voorbij de haag van de tanden, naar de buitenwereld. Een ander ontvangt jouw "gevleugelde gedachte". Een prachtig beeld.

Soms is er (nog) geen woord voor de gedachte of wil men een gedachte liever niet naar buiten brengen. Het komt dikwijls voor, dat onze gedachten eerst nog verder moeten rijpen, voor ze uitgesproken kunnen worden. "Eerst denken, dan spreken'" hebben we geleerd. Eerst in "het hoofd" ordenen en pas daarna anderen deelgenoot maken van wat men denkt.

Bij het uiten van emoties, het naar buiten brengen van gevoelens gaat het anders. Dikwijls is het onmogelijk om gevoelens "achter de haag van de tanden" te houden. Als men met een hamer op een vinger slaat, vliegt er meteen een kreet "AU!" (en meestal nog méér) naar buiten toe. Maar woorden om zo'n gevoel te benoemen zijn op dat moment onbereikbaar.

Als men kwaad wordt of opgewonden raakt, is dat te zien. Men wordt dan rood (of misschien juist bleek), men begint te transpireren, te trillen of juist opvallend ijzig en stijf te doen. Bij verlegenheid of schaamte reageren veel mensen met blozen; bij verdriet gaat men huilen en bij blijdschap komt

er een lach op het gezicht. We kennen deze spontane gevoelsuitingen. Het hele lijf speelt daarin mee. In het lichaam worden aanhoudend tal van emoties uitgedrukt. Lichaamstaal noemt men dat. Het is vaak goed te zien, dat iemand zich verveelt, of zich juist heel plezierig voelt. Zonder woorden en zonder dat men er zelf veel aan kan doen, worden gevoelens voor een ander duidelijk. Lichaamstaal is echter nogal ongenuanceerd. Men kan zich gemakkelijk vergissen bij het duiden van die verschijnselen. Het is dan ook vaak noodzakelijk, naast de signalen die het lichaam uitzendt op zoek te gaan naar woorden om te zeggen wat er aan de hand is. De meeste mensen hebben er moeite mee om hun gevoelens "onder woorden" te brengen. Bij kinderen met moeilijkheden in de ontwikkeling van de taal en spraak is het dikwijls extra problematisch om te zeggen wat je voelt. Zoals we al gezien hebben is het echter voor die kinderen toch van groot belang om hun gevoelens te kunnen uiten. Allerlei angsten en gevoelens van onmacht gaan gemakkelijk "vastzitten" en nemen soms onbegrijpelijke vormen aan. Het wordt dan steeds moeilijker om het kind te begrijpen. Bij een kind met spraak- en taalproblemen spelen dikwijls emoties, die voor ouders en kind samenhangen met teleurstelling, machteloosheid, irritatie, faalangst, onbegrip, schuldgevoel, ontkenning, eenzaamheid en onbestemde onlust. Breng dat maar eens onder woorden!

Een hapmonster heeft net gegeten

Voor kinderen die plezier beleven aan luisteren en de communicatieve kracht van de taal intensief en positief beleven, is er een prachtige manier om emoties vorm te geven: het vertellen van en luisteren naar verhaaltjes, sprookjes. Over het algemeen vinden kinderen het heerlijk om te luisteren naar ouderen die een verhaaltje vertellen of voorlezen. Door het verhaal wordt een andere wereld opgeroepen. Dat kan zelfs een droom- of illusiewereld zijn. In die wereld kan men snel wisselen van "echt" naar "zogenaamd". Terwijl het kind lekker bij de verteller op de bank zit, veilig en gezellig, kan het in het verhaaltje de meest wonderbaarlijke avonturen beleven. Men hoort (en maakt mee!) hoe alle slechterikken afdoende onschadelijk worden gemaakt, en hoe de goeden altijd worden beloond. In verhalen en sprookjes krijgen gevoelens dikwijls gezichten en namen. Men kan er zich mee vereenzelvigen of er zich juist tegen verzetten. Men ontkomt er niet aan een positie te kiezen. De karakters zijn, net als bij het klassieke theater, nogal stevig uitvergroot, een beetje overdreven, maar daardoor wel extra duidelijk.

Enkele voorbeelden:

Het agressieve en wrede, bij elk kind ook als karaktertrek min of meer aanwezig, heet "boze wolf" of "gemene reus". Uiteindelijk gaan ze ten onder. Het domme, gulzige en onmatige heet "domme Hans" of "Holle Bolle Gijs" of zo. Ook die trek heeft geen toekomst. Het slimme en wakkere heet "Klein Duimpje" of "Het slimme kleermakertje" of "de jongste zoon van de koning". Die hebben de toekomst. Daar kiest men graag voor. In verbeelding kan een kind al die personages zelf worden. Vanuit die verbeelding kan het kind zich ook veroorloven boos te zijn en zich afzetten, zelfs tegen mensen waar het in werkelijkheid helemaal afhankelijk van is. In de rol van Roodkapje mag je ongehoorzaam zijn en van het geëffende pad afwijken. In de rol van Klein Duimpje mag je wantrouwend zijn en plannen afluisteren.

Een veilig huisje in de berg (buiten storm)

In de verbeelding bestaan geen grenzen.

In de verbeelding kan men overal komen en iedereen zijn. In verbeelding is alles mogelijk. Jij bent koning, ridder, kabouter, elfje, goede fee, reus of zeeman of wie dan ook!

Vertellen en luisteren is voor zowel de verteller als de luisteraar belangrijk en weldadig. Het uiten van emoties, het woorden geven aan gevoelens leert men graag via verhalen. Figuren uit verhalen zijn schermen waarop men de eigen emoties projecteert.

Hoe pijnlijk en ingrijpend is het gemis van het vermogen bij een kind om luisteraar te zijn, en hoe jammer en zorgelijk is het, geen verteller te kunnen zijn voor een kind.

Met eenvoudige plaatjes en korte verhaallijntjes is nog wel veel te doen, maar de weelde van samen genieten en verblijven in het rijk van de verbeelding blijft vaak toch erg moeilijk.

Is het mogelijk wat speciale dingen te doen, om bij het kind met spraak- en taalproblemen de verbeeldingskracht te wekken en te versterken? Zijn bijvoorbeeld verhaaltjes en sprookjes te vervangen?

Het is zeker de moeite waard om daar naar op zoek te gaan, want "een mens zonder verbeelding is nergens".

III. EXTRA HULP? ZEG MAAR WAT IK MOET DOEN!

"Doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg." Brabants gezegde

De arme koning wordt in de rug gestoken (koningsdrama)

We zeggen het nog maar eens: Ouders willen het allerbeste voor hun kind. Als het kind moeite heeft met slapen, eten of drinken, met lopen of plassen, of wat dan ook, gaat men hulp zoeken, raad vragen. Er wordt dan gekeken, onderzocht, men krijgt goede raad, soms medicijnen of een dieet. Bij de ontdekking dat er in de groei van de communicatie iets hapert, volgen ouders meestal ook deze weg.

Een tekort aan taal heeft een duidelijk negatieve invloed op de cognitieve ontwikkeling. In de loop van de jaren zijn tal van effectieve en sympathieke vormen ontstaan ter ondersteuning en hulp voor met name de cognitieve ontwikkeling bij die kinderen. (In het eerder genoemde boek, "Spraak- en taalproblemen bij kinderen" is een schat aan tips, goede raad en behandelingen te vinden).

Een tekort aan taal heeft ook, zoals we eerder opmerkten, ernstige gevolgen voor de emotionele uitgroei van het kind. Wat is hier aan hulp te bieden? Omdat het hier meestal over zeer individuele moeilijkheden gaat, zijn daar aanmerkelijk minder algemene programma's voor te vinden.

Een loermonster deelt klappen uit

In het "Centrum Sint Marie" is naast uitvoerige zorg voor cognitieve ondersteuning en ontwikkeling, en het leren van sociale vaardigheden, ook altijd veel aandacht besteed aan de ontwikkeling en het uiten van emotionaliteit. In feesten en goed georganiseerde vieringen was altijd veel plaats ingeruimd voor de gevoelskant van het leven. Er is geëxperimenteerd met muziek, toneel en voorleesavonden. De verblijven van de kinderen en andere ruimten van het Centrum, werden met zorg en gevoel voor esthetiek ingericht en onderhouden.

De entourage waarin de kinderen ontvangen worden en wonen, getuigt op die manier van respect, noodzakelijke voorwaarde om zich behaaglijk te voelen en emoties te durven tonen.

In het zoeken naar vormen van hulp bij het uiten van emoties werd in 1993 door het Centrum een beeldend kunstenaar uitgenodigd om met enkele kinderen te gaan schilderen. Deze activiteit was uitdrukkelijk niet gericht op het verkrijgen van mooie schilderijen, of expliciet bedoeld als psycho-therapeutische hulp. Het ging allereerst om het plezier dat men kan beleven aan het creatief bezig zijn. Om dat veilig te stellen, werd dan ook voor dit experiment niet gezocht naar een begeleider uit de sfeer van psycho-therapie of orthopedagogiek. De kunstenaar zou – zo was de gedachte - vanuit zijn eigen creatief vermogen misschien enkele kinderen kunnen inspireren.

Een spin en een knots

In het algemeen zijn tekenen en schilderen voor kinderen uitstekende manieren om zich emotioneel te uiten. Voor de kinderen die op het Centrum behandeld worden zou dat mogelijk ook meer kunnen worden toegepast. "De Schilder" (zo werd hij meteen door de kinderen genoemd) wist inderdaad een aantal kinderen enthousiast te maken. Op de schilder-middagen kwam "heel wat los".

De bijeenkomsten waren in diverse opzichten vruchtbaar en leerzaam. Allereerst kwam men al vrij spoedig tot de ontdekking dat bijna alle kinderen die aan het schilderen meededen onmiddellijk wegdoken in het "veilig" tekenen, zoals op school geleerd. Het werken met verf op grote vellen papier bleek af te schrikken. Op een hoekje van het grote papier werd wat gekriebeld. Om dat te doorbreken en toch niet meteen dit bekende patroon weg te gooien bestonden de eerste bijeenkomsten voornamelijk uit het schilderen van de eigen voornaam.

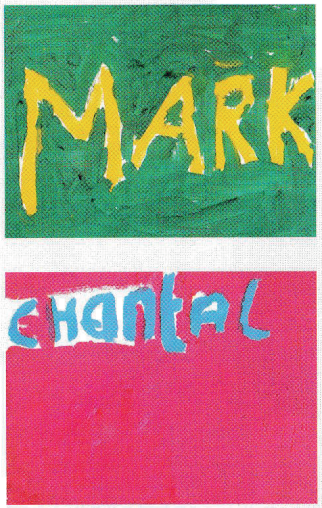

Mark en Chantal, mooie namen

Grote gekleurde letters.

De ruimte tussen de letters wordt opgevuld met een andere kleur. Een lievelingskleur. Door deze oefening was meestal het ijs gebroken en schrok het grote lege vel niet meer af. "De Schilder" kwam er verder snel achter, dat nogal wat van zijn goed overwogen en interessante opdrachten volledig de mist ingingen. "Herfst" (met die mooie kleuren) mislukte. "Kerstbomen" (met die vrolijke versiering) werd een herhaling van de honderden tekeningen en kleurplaten die ze al gemaakt hadden. "De boot van Sinterklaas en Zwarte Piet" lukte niet. "Hoe moet je Sinterklaas tekenen", "Die verf loopt in elkaar". "Het lijkt niet, het is niet goed, dit is niet leuk". Ondertussen kon men wel vaststellen dat enkele kinderen het heerlijk vonden, zo maar wat met verf te knoeien. Het mengen van verf werd een activiteit op zich. Verbazing dat geel en blauw, groen wordt. Rood erbij en wit en zwart (en zand en blaadjes). Een bijna alchemistisch bezig zijn. Al die kleuren door elkaar op het papier. Er werd niet gezegd dat dit knoeien was. Het mengen, roeren en plezier beleven aan kleur, kreeg een naam. "De Schilder" noemde dat "Heksensoep".

Kokende heksensoep

Sommige kinderen zijn lang bezig gebleven met het maken van heksensoepen. Veilig en plezierig senso-pathisch spel, waarbij met heimelijk genoegen geknoeid mag worden, iets wat eigenlijk niet meer kan voor grote kinderen. In woorden werd daarbij verteld, dat heksen, diep in het bos vieze soepen maken. Als heks mag je dat. Verder werd gaandeweg duidelijker dat de kinderen het meest plezier beleefden aan het schilderen van duidelijke, overzichtelijke, korte verhalen en oerelementen. Er werd geschilderd over vuur en water, over licht en donker, over binnen en buiten en zelfs, in een zeer summier koningsdrama, over leven en dood.

Een giftspin

"De Schilder" had intussen wel begrepen dat hij de kinderen moest helpen om tot beelden te komen. Dat kan door zelf grote vormen schetsmatig samen met het kind op papier te zetten. "Ik houd je hand vast, dan lukt het wel!"

De beelden die hij aanreikte werden meteen benoemd. Beeld en woord, verbeelding en verhaal(tje) horen bij elkaar. Een beeld is als een woord: Als men een beeld heeft, begrijpt men het vaak beter en is het minder bedreigend. We zeggen niet voor niets: "Ik kan me er nog geen beeld van vormen", of "Ik weet niet of het beeld dat ik ervan heb, wel klopt".

Angsten, onlusten in het algemeen, zijn daarom dikwijls zo lastig en vermoeiend omdat ze geen vorm krijgen, niet in beeld te brengen zijn. In de schilderbijeenkomsten werd geprobeerd die beelden, als monsters op te roepen, ze vast te leggen en "uit te spreken". Dat was op z'n minst boeiend en spannend. Er kwamen ook prachtige beelden naar boven (zie de diverse illustraties in deze uitgave).

Vis-boom-vogel monster

Een T.V. ploeg kwam in 1998 op "Centrum Sint Marie" opnamen maken van de schilderbijeenkomsten. Enkele kinderen werden langdurig gevolgd door de filmploeg. Onder de titel "Monsters vangen" werd een documentaire in november 1998 door de NCRV uitgezonden. De schilderijen werden (voor deze keer!) geëxposeerd op de Fontys-Hogeschool en op "de Krabbedans" in Eindhoven (voor educatieve en didactische doeleinden). Bij die gelegenheid werd een kleine brochure uitgeven onder dezelfde titel als de TV-documentaire: "Monsters vangen". De series beelden die de kinderen onder leiding van "de Schilder" maakten, worden daarin beschreven, met de korte verhaaltjes en de ondersteunende woorden.

De ervaringen die met het schilderen en tekenen op het centrum werden opgedaan, werden uiteraard nader bekeken. Hadden de deelnemers er iets aan? Was het een echte verbetering en een verrijking van de mogelijkheden om emoties te uiten? Waren de kinderen minder angstig geworden en hadden ze meer greep op hun negatieve gevoelens? Het zou mooi (maar ongeloofwaardig) zijn als daar met: "Jazeker!" op kon worden geantwoord. Men weet dat niet exact. Uit de tekeningen en schilderingen die de kinderen maakten wordt wel duidelijk dat het ene kind gemakkelijker zijn verbeelding op papier vastlegt dan het andere.

Vleermuismonster en kruipmonster

Er kon geconstateerd worden, dat kinderen die beeldgevoelig zijn, duidelijk veel plezier beleefden aan het schilderen. Er kon ook worden vastgesteld dat thema's als "vangen", "vastzetten", "boeien" (en "verpletteren") van monsters en spinnen door allen intens werden beleefd.
"De Schilder" vertelde dat hij genoot van de overgave waarmee gewerkt werd. Hij merkte dat sommige kinderen helemaal opgingen in het beeld dat ze zelf maakten. Ook zag hij dat er soms duidelijk weerstanden ontstonden tegen het aanboren van emoties. Verder was het "gewoon schilderen".

Zou met de ervaring van het centrum ook naar buiten nog iets te doen zijn? Het lijkt de moeite waard om dat te proberen. Het maken van "beelden" is eenvoudig, vraagt niet veel technische vaardigheid en schept een heel specifieke activiteit voor ouder(s) en kind.

Veel ouders en volwassenen schrikken al bij de gedachte, samen met een kind iets creatiefs te moeten gaan doen. Het ruikt zo gauw naar therapie en het is dikwijls zo ingewikkeld.

De "recepten" die u hierna aangeboden krijgt, lijken soms wat gek, maar als men ermee aan de slag gaat, zal men spoedig merken dat het eigenlijk gewoon plezierig is! De bijgevoegde "recepten" van "De Schilder" zijn uiteraard slechts voorbeelden. Men kan monster maken en vangen maar er zit ook een aanzet bij van een spannend verhaal. Het is leuk om daarna samen verder op ontdekking uit te gaan.

De werkpapieren en ingebouwde "monsterkooi" zijn gemakkelijk te vervangen en te vergroten. Groter formaat stevig papier werkt beter, zeker als men schildert. Elke doos (tralies uit te snijden met een scherp mes) kan monsterkooi heten. Alleen al het maken (en benoemen) van een monsterkooi kan een prettige aanzet zijn om monsters op te sporen en ze daarin te deponeren!

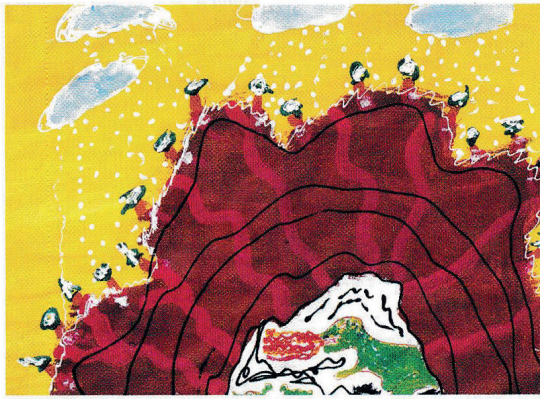

Vuurspuwende draak, midden in de vulkaan

Literatuur:

- Welle Donker e.a., Spraak en taalproblemen bij kinderen, van Gorcum, Assen 2000
- Bettelheim B, Niet volmaakt maar goed genoeg, Amsterdam 1990
- St. Marie, Monsters vangen, Eigen uitgaven, Eindhoven 1998

RECEPTEN VAN DE SCHILDER VOOR KINDEREN VAN ± 5 TOT ± 12 JAAR

RECEPT 1

Het maken en vangen van enge spinnen. Je kunt hier iets vertellen over valse giftige spinnen in verre landen.

Benodigdheden:

- *papier 1*
- *zwarte plakaatverf*
- *rode plakaatverf*
- *lucifer of stokje*
- *platte kwast*

1. *Smeer met de platte kwast zwarte verf dik op het papier.*
2. *Kras met het stokje (lucifer) in de natte verf een stel spinnen uit; b.v. 10. Aanwijzing: een gemene spin heeft: een dik lijf, een kleine kop, veel poten en veel haren.*
3. *Je kunt bij het krassen zeggen: "Bah, een spin!"*
4. *Nu moet je even wachten. De verf moet goed drogen.*
5. *Pak de platte kwast weer en doop die nu in de rode verf.*
6. *Sla met die kwast op iedere spin terwijl je kunt roepen: "Pats, die is er geweest".*
7. *Laat ze goed opdrogen en stop ze in de monsterkooi achter in het boekje.*
8. *Kijk af en toe nog eens samen naar de gevangen spinnen.*

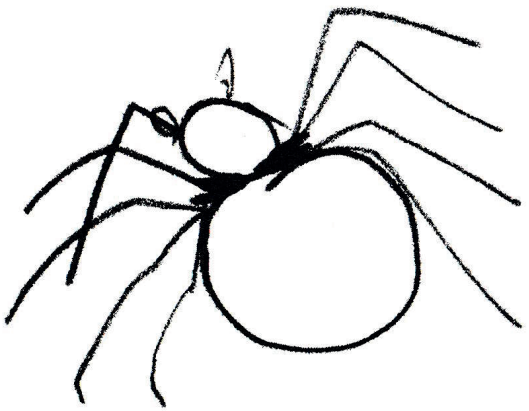

RECEPT 2

Maken en vangen van een loermonster. Je kunt hier iets vertellen over lelijke monsters die zonder dat je het zelf weet naar je zitten te loeren.

Benodigdheden:

- *papier 2*
- *potlood*
- *viltstiften*

1. *Zoek no. 1 op het papier.*
2. *Trek met het potlood een lijntje van no. 1 naar 2 enz.*
3. *Ga door tot je alle nummers gehad hebt.*
4. *Nu zie je het loermonster.*
5. *Kleur met viltstift de kop rood en het oog groen of geel.*
6. *Zeg: "Die kijkt vals."*
7. *Neem een zwarte stift en maak het oog helemaal zwart.*
8. *Zie zo, die ziet niets meer.*
9. *Berg het loermonster op in de stevige monsterkooi (achter in het boekje).*
10. *Je kunt ook zelf op een ander papier nog een eigen loermonster maken, en nog één en nog één.*

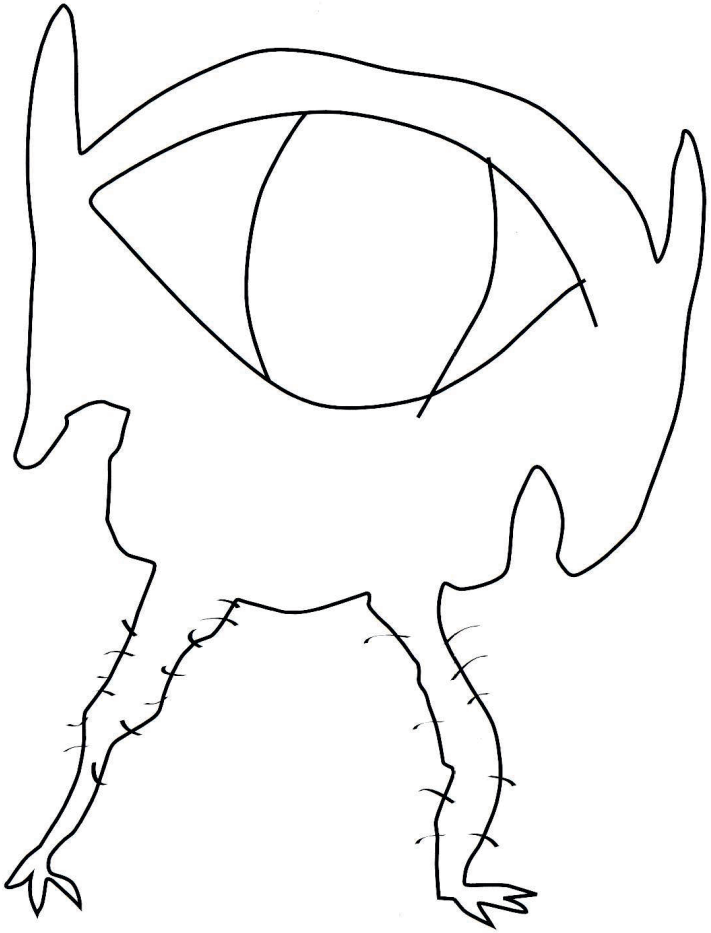

RECEPT 3

Het bereiden van heksensoep. Vertel iets over heksen en het brouwen van allerlei giftige soepen.

Benodigdheden:

- papier 3
- zwarte stift
- plakaatverf: kleuren b.v. geel, blauw, rood, zwart, wit
- roerstokje
- kleine blaadjes, grassprietjes enz. uit park of tuin
- mengschaaltje
- oude kranten of plastic

Waarschuwing vooraf: pas op, dit wordt knoeien.

1. Leg een oude krant of plastic op tafel.
2. Neem papier no. 3.
3. Maak nu met de dikke stift de pan op het papier duidelijk.
4. Neem het mengschaaltje en doe er gele verf en een beetje water in.
5. Goed roeren en doe er kleine stukjes blad of gras bij, en weer goed roeren.
6. Doe er nu wat blauwe verf bij en een beetje water. Weer roeren.
7. Ruik eraan en zeg: "dit is heksensoep."
8. Giet het mengsel voorzichtig in de pan op het papier. Pas op, dit kan misgaan en over de rand (van pan en papier) lopen.
9. Laat de soep opdrogen en bewaar het in de monsterkooi.
10. Maak nog maar eens, met andere kleuren, een andere heksensoep.

RECEPT 4

De verborgen schatten in de zee. Verhaal: Er is een boot. De boot gaat naar de zee. Er komt storm. De boot breekt en valt in de zee. Er is een schatkist op de boot. Daar zit goud in. De kist valt ook in de zee. Dat gaan we schilderen.

Benodigdheden:

- papier 4 (leeg)
- plakaatverf: blauw, geel, zwart, bruin, als het kan een beetje goud glittertjes
- enkele penseeltjes

1. Maar ongeveer 1/3 deel van het papier geel. Onderkant.
2. Maak de rest 2/3 deel van het papier blauw. Bovenkant.
3. Noem het gele: grond van zee. Noem het blauwe stuk: de zee; water.
4. Laat het water en het zand even drogen.
5. Teken een schatkist op de bodem van de zee. Aanwijzing: een schatkist is gemakkelijk; een rechthoekig blok. De schatkist is bruin.
6. Strooi in (op) de schatkist goudpoeder of gele verf en zeg erbij: "Goud, goud in de schatkist."
7. Laat alles goed drogen. Aanwijzing: er kunnen allerlei vissenzwemmen rond de kist. Er kunnen ook nog resten van het schip op de bodem liggen. Noem alles op wat getekend/geschilderd wordt.
8. Laat het goud goed opdrogen en bewaar de schatkist op een geheime plaats (niet in de monsterkooi).
9. Men kan ook schilderen (tekenen) hoe het schip vaart.
10. Het is ook mogelijk om te schilderen dat het schip naar de bodem zinkt of dat de schatkist uit de boot valt.

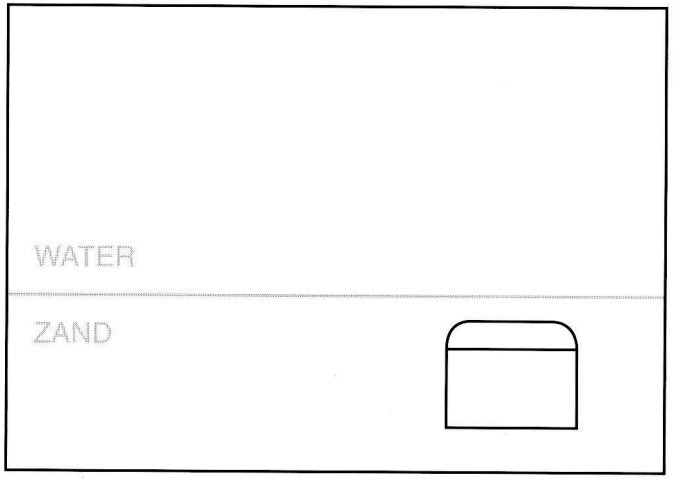

RECEPT 5

Het maken van een hapmonster.

Benodigdheden:

- *papier 5; (in grijs is een monster voorgetekend)*
- *verf: zwart, groen, geel, rood en blauw*
- *penseeltjes*

Vertel iets over monsters die altijd alles willen eten.
Grote bek en scherpe tanden.

1. *Neem het papier 5 en kijk naar het voorgeschetste monster. Noem nog eens de onderdelen: grote bek, scherpe tanden.*
2. *Teken (samen) met zwarte verf de kop, het lijf, de poten, de tanden in de bek. Noem steeds de onderdelen!*
3. *Kijk samen en zoek een kleur die bij het hapmonster past: b.v. groen.*
4. *Kleur het hapmonster b.v. groen.*
5. *Laat het monster drogen.*
6. *De klauwen en ogen worden rood gemaakt.*
7. *Het monster zit in een hol. Het papier wordt helemaal geschilderd, b.v. zwart en rood.*
8. *Laat het monster drogen en berg het op in de monsterkooi.*
9. *Maak nóg een hapmonster op een ander papier en met andere kleuren.*

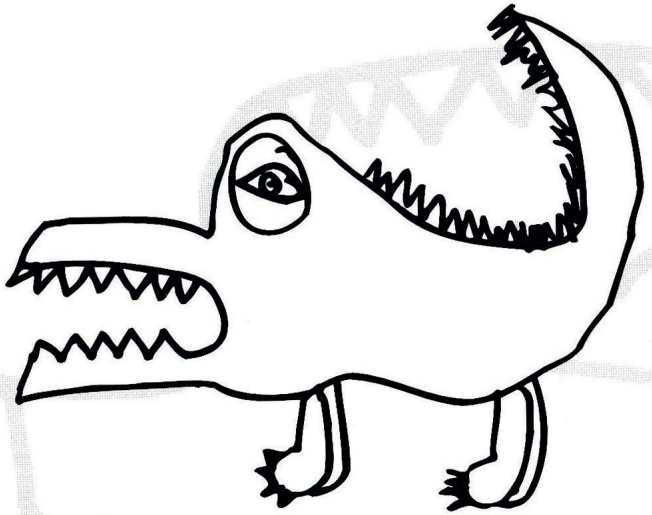

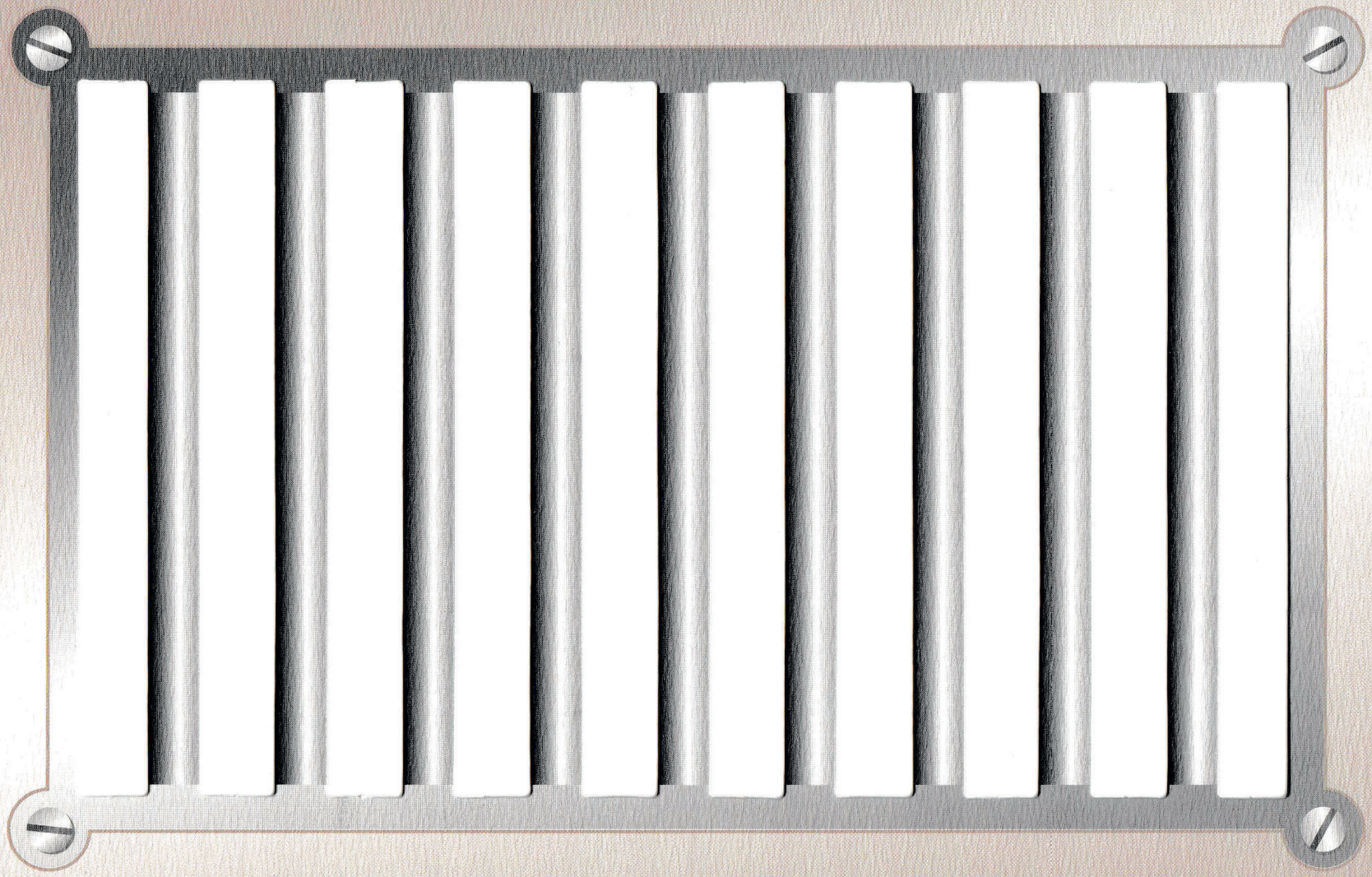

DE MONSTERKOOI

DE FOSS

De FOSS is een landelijke vereniging van ouders van slechthorende kinderen en van kinderen met spraak - taalmoeilijkheden. De FOSS wil graag dat deze kinderen de kans krijgen zich zo volledig mogelijk te ontplooien in gezin, zorginstelling, school en maatschappij. Hierbij is het van belang dat de ouders worden betrokken bij de hulpverlening en bij het onderwijs aan hun kind. De FOSS richt zich op belangenbehartiging en op het zo breed mogelijk verstrekken van informatie. De vereniging geeft in eigen beheer publicaties uit.

Monster in een berg

ISBN: 90-800803-4-9

SINT MARIE
centrum voor auditief
en communicatief
beperkten